

פעילות המדינות האזוריות באגן הים התיכון ומדיניות ישראל

נייר מדיניות בעקבות מפגש קבוצת "ישראל באגן הים התיכון"

דצמבר 2019

מסמך זה מציג את פעילותן של יוון, קפריסין, תורכיה ומצרים באגן הים התיכון – את האינטרסים השונים והמתחרים, נקודות המפגש ושיתוף הפעולה, וההזדמנויות והאתגרים עבור ישראל. המסמך מבוסס על עיקרי הדברים שעלו במפגש השלישי של קבוצת המחקר והמדיניות על ישראל באגן הים התיכון שהתקיים ב-22 בספטמבר 2019 במשרדי פרידריך קרן אברט בהרצליה, ביוזמת מכון מיתווים, מכון דיוויס ליחסים בינלאומיים באוניברסיטה העברית והמרכז לחקר הביטחון הלאומי באוניברסיטת חיפה. המסמך מפנה זרקור על מרכיבים מרכזיים ביחסים האזוריים ועל פעילויות משמעותיות המתרחשות באגן הים התיכון, שישראל צריכה לקחת בחשבון בבואה לנסח מדיניות ולהוציאה לפועל. הוא מבוסס על המצגות והדיון שנערכו במפגש, ואינו מייצג הסכמות בין כלל המשתתפים.

א. קפריסין

הפעילות הקפריסאית באגן הים התיכון מושפעת מפערי הגודל והעוצמה בינה ובין שאר השחקניות האזוריות, ובייחוד אל מול האיום התורכי המהווה חוויה מעצבת של חוסר ודאות, חולשה ודאגה קיומית בקפריסין. נקודת מוצא זו מביאה את קפריסין לחפש בעלות ברית רבות שיערבו לביטחונה – בקרב המעצמות והמדינות האזוריות כאחד. היותה של קפריסין מעין "מגרש משחקים" עבור המעצמות, משרתת את האינטרס הקפריסאי. לצד הפעילות האמריקאית באי, עדיין פועל בו גם בסיס צבאי בריטי, קפריסין ממשיכה לטפח את היחסים המיוחדים עם רוסיה ואת ההשקעות הרוסיות, ושמחה על חברותה באיחוד האירופי.

הצורך והרצון לשמור על דלתות פתוחות עם גורמים בינלאומיים שונים, מוביל את קפריסין לפתח קשרי חוץ לא רק עם המעצמות אלא גם עם מדינות ושחקנים אחרים באזור, בצורה שאינה בלעדית. כך למשל, קפריסין פועלת לשמר קשרים חיוביים גם עם איראן וגם עם ישראל, גם עם רוסיה וגם עם ארה"ב. כל זאת, לצד ובהלימה לבחירה האסטרטגית של קפריסין להתחבר ולהישען קודם כל על המערב. גילויי הגז במים הכלכליים של קפריסין ובאזור אגן הים התיכון, מהווים עבור קפריסין הזדמנות לצמיחה כלכלית, ומעמידים אותה בעמדה גאו-פוליטית מרכזית, בה היא יכולה לשמש גורם אזורי מרכזי ומשמעותי יותר. הדבר מאפשר לקפריסין גם להשתחרר מהתלות שלה בגז הרוסי, ובכך להרחיב את יכולת התמרון הפוליטי שלה.

הקשר עם ישראל - הקשר עם ישראל חשוב לקפריסין, שרואה בישראל מעצמה אזורית. לאחר המשבר בין ישראל ותורכיה לאחר משט המאויי מרמרה, נוכחה קפריסין כי ישראל יכולה ואינה חוששת לעמוד מול תורכיה. זאת, לצד התפיסה הרווחת בה כי ישראל יכולה לשמש גשר לממשל האמריקאי. מרכיבים אלו, כמו גם האפשרויות לשיתוף פעולה בתחום האנרגיה, תמכו בבחירתה של קפריסין להתקרב לישראל. היחסים הביטורליים בין ישראל וקפריסין הולכים ומתחזקים. הסחר נמצא במגמת עלייה, וכך גם התיירות. בעונת התיירות מדובר על שיא של כ-14 טיסות שבועיות, אך עם רגישות שנוגעת לביקור תיירים מישראל בחלקו הצפוני של האי, עליה פועלים נציגי שני הצדדים לגשר.

האינטרסים של ישראל - לישראל יש אינטרס לחזק את החיבור עם קפריסין. קפריסין היא מדינה דמוקרטית-ליברלית וחברה באיחוד האירופי, שהקשרים עמה טומנים הזדמנויות כלכליות משמעותיות ביותר, בייחוד בתחום האנרגיה. למרות הקשרים המתחזקים בין ישראל וקפריסין, דפוס ההצבעות של קפריסין במוסדות האו"ם עדיין מנוגד במובהק לעמדה הישראלית וישראל מצפה ומעוניינת לשנות אותו. וכמובן, קפריסין אינה

מגיעה לבדה, ואת הקשרים בינה לבין ישראל יש להבין נכוחה תוך התייחסות למקומה של יוון ולהיווצרותו של משולש יחסים בין המדינות, המהווה מכפלת ערך אסטרטגי.

ב. יוון

יוון חוותה משבר כלכלי חריף בשנת 2009, ולאור זה היא מעמידה את מצבה הכלכלי בראש סדר מעייניה. יוון מעוניינת לקדם השקעות בחדשנות ולהצמיד את המשק היווני למאה ה-21. היא שואפת להחזיר הביתה את הצעירים שברחו ממנה בעת המשבר, ולשם כך עליה ליצור מקומות עבודה רבים. בעוד קפריסין חשה עצמה תחת איום קיומי מצדה של תורכיה, מבחינת יוון – פעילות תורכיה באגן הים התיכון הן דבר שיש צורך להכיל, בלי ת ברירה. יוון שואפת להתחבר למדינות דומות לה מבחינה תרבותית ופוליטית, ולכן החיבור עם קפריסין הוא עמוק וזהותי, והחיבור עם ישראל מתאפשר בקלות. ליוון יש אינטרס משמעותי בחיזוק הקשר לארה"ב, והיא רואה בקשר עם ישראל גם ערוץ אל ליבו של הממשל האמריקאי. יוון שמחה לקדם שיתוף פעולה ביטחוני רך עם ישראל, ולקדם פיתוח משותף של תשתיות אנרגיה לייצוא. מבחינת ישראל, הקשר עם יוון – מדינה חשובה באיחוד האירופי ובאגן הים התיכון – הוא חיובי וכזה שיש להשקיע בפיתוחו וחיזוקו.

הקשר עם ישראל - לאורך שנים, דעת הקהל, התקשורת והמערכת הפוליטית ביוון היו מגויסות נגד ישראל, ותמכו בעמדות הערביות והפלסטיניות. בשנים האחרונות חל שינוי אסטרטגי בכיוון, וניתן לזהות יותר כתבות אוהדות לישראל בתקשורת היוונית, יותר שיתופי פעולה, ויותר פרויקטים בעלי נראות ציבורית גבוהה שתורמים להתקרבות בין העמים ולהשפעה על דעת הקהל. ואכן, על אף הנוכחות הנמשכת במרחב הציבורי ביוון של עמדות ואירועים אנטישמיים, יש שינוי איטי בדעת הקהל שהופכת להיות יותר חיובית כלפי ישראל. היחסים הדיפלומטיים, שהחלו בצורה צוננת מאוד, התחממו מאוד בעשור האחרון. ביקור ראשון של ראש ממשלה יווני בישראל התקיים ביולי 2010, ולאחריו הגיע ביקור גומלין של ראש הממשלה נתניהו ביוון. מאז נפגשו ראשי המדינות עוד מספר פעמים, הממשלות מקיימות קשרים ביניהן ושיתופי הפעולה מתרחבים.

ג. המשולש ישראל-קפריסין-יוון

יוון וקפריסין מנהלות אסטרטגיה של בריתות משולשות ברחבי אגן הים התיכון. מול ישראל זהו המשולש האינטימי והמפותח ביותר. מעמדה של ישראל כמעצמה אזורית מקרין על המשקל שמייחסים לו. היותה של ישראל דמוקרטית ליברלית מקלה על יצירת חיבורים, והמדינות מדגישות את המרכיב הדמוקרטי בשיווק הציבורי של היחסים ביניהן. הרצון של יוון וקפריסין להתקרב לארה"ב יחד עם התפיסה כי ישראל יכולה לשמש גשר אל הממשל האמריקאי, מעניקים מוטיבציה נוספת לשתי מדינות לקדם ולחזק את היחסים במשולש.

יוון וקפריסין אמנם התרחקו מעט מהעולם הערבי, אך ישראל אינה תחליף עבורם, ולא תוכל להיות כזו בעתיד. יוון וקפריסין מקדמות בריתות משולשות נוספות באזור כמהלך אסטרטגי – עם הלבנונים, הפלסטינים, הירדנים והמצרים. המשולש עם מצרים, שהיא כוח אזורי מרכזי, המחזיק בעתודות ומתקני גז משמעותיים, מהווה תחרות מסוימת למשולש הישראלי. בדומה לישראל, גם קפריסין ויוון רואות בחיוב את התגבשותו של פורום הגז המזרחי ים תיכוני שמובילה מצרים, ומשתפות פעולה עם היוזמה. וגם הן עושות זאת בזהירות תוך התלבטות עד כמה נכון לבנות פורום מבוצר או מוסד מחייב יותר, אך רואות במהלך הזדמנות חיובית לתמיכה בשיתופי פעולה אזוריים ולקידום אינטרסים כלכליים.

היחסים של ישראל עם המדינות ההלניות (יוון וקפריסין) אינם נשארים רק ברמה המדינית-דיפלומטית ורק סביב סוגיית האנרגיה והגז. שיתופי פעולה חשובים מתקיימים בין המדינות גם בתחומי ביטחון, תקשורת, סביבה, מצבי חירום ועוד. כאשר מנהיגי המדינות נפגשים ביניהם, בפסגות שמתקיימות באופן רציף, מתקיימות במקביל פגישות של אנשי עסקים. שיתוף הפעולה הפרלמנטרי מתרחב. חיזוק קשרי התפוצות מתפתח. איגוד לשכות המסחר של ישראל חתם על הסכמים עם האיגודים המקבילים. חברות המשולש מסייעות זו לזו גם בכיובי שריפות גדולות, ולדבר יש השפעה תודעתית על הציבור בישראל, בקפריסין וביוון.

את היווצרות הברית המשולשת מלווים הזדמנויות ואתגרים. המדינות מתלבטות עד כמה למסד את הברית, גם לאור הרצון הקפריסאי להקים בניקוסיה מזכירות משותפת (לצד מזכירות דומות גם לבריתות המשולשות האחרות שקפריסין היא חלק מהן). שלוש המדינות פעלו לערב את ארה"ב ביחסים ביניהן, ועשו זאת בהצלחה. מטרתן הייתה אומנם לחזק את הברית, אך הדבר גם עשוי לאיים עליה, אם ארה"ב תתפוס מקום מרכזי מדי

בה. על שלוש המדינות לראות כיצד הן מנווטות את היחסים כך שהפורומים המשותפים עם ארה"ב לא יפגעו במבנה היחסים המשולש, וכיצד המבנה המשולש לא יפגע במערכות היחסים הביטראליות. ישראל, יוון וקפריסין מקפידות להדגיש את אופייה האזרחי של הברית ולבנות בהתאם לכך את סדר היום המשותף שלהן. בעיצוב עתיד היחסים ביניהן, עליהן להוסיף ולהיזהר שלא להיגרר אחר המקום הדומיננטי שתופסות מערכות הביטחון. האיחוד האירופי אמנם לא מתייחס באופן ישיר לברית המשולשת, אך הוא שותף למהלכים של ישראל, יוון וקפריסין לבחינת ההיתכנות של פיתוח צינור גז מישראל לאירופה; זאת, לצד ביקורת על האופן בו ישראל מנסה לנצל קשרים עם מדינות חברות באיחוד האירופי – ובהן המדינות ההלניות – כדי לטרפד הצהרות והחלטות ביקורתיות כלפי מדיניות ממשלת ישראל במוסדות האיחוד האירופי. אחד האתגרים המרכזיים שמלווים את הברית הוא המתח מול תורכיה, והשאלה כיצד יכולה ישראל לקדם ולחזק את היחסים במשולש ישראל-יוון-קפריסין מבלי לסגור את הדלת בפני תורכיה.

האינטרסים של ישראל מול יוון וקפריסין - יוון וקפריסין יכולות להוות קרש קפיצה ודלת כניסה לאיחוד האירופי. על אף השיח הישראלי הממעיט בחשיבותו של האיחוד, הרי שהאיחוד האירופי הוא שחקן מרכזי עבור ישראל, שיכולה להיעזר בקשר עם יוון וקפריסין על מנת לחזק יחסים עמו. ישראל יכולה, למשל, להתעניין בפיתוח הייצוא הביטחוני לאירופה דרך יוון, וקפריסין יכולה להיות מרכז לקשרים במרחב של מזרח הים התיכון, לקיומן של פגישות חשאיות וכמיקומם של מוסדות אזוריים. הברית המשולשת יכולה לשמש בסיס לצמיחתו של מרחב שיתוף הפעולה במזרח אגן הים התיכון, אותו יקדם האיחוד האירופי, כפי שהוא עושה במסגרת ה-5+5 במערב האגן. לישראל יש אינטרס לקדם את התבססותם של מוסדות שיעודדו שיתופי פעולה אזוריים, ולהיות קול מרכזי ומשפיע בעיצובם. לישראל יש גם אינטרסים ביטחוניים גרידא ביחסים עם יוון וקפריסין. מבחינה גאואסטרטגית, קפריסין חשובה מיוון – בעיקר כעורף ועומק אסטרטגי, לאור האפשרות של ישראל להשתמש בתשתיות קפריסאיות כפלטפורמות אוויריות ויבשתיות במקרה של מלחמה.

הנושא הסביבתי גם הוא בעל פוטנציאל רב לעידוד שיתופי פעולה בין המדינות. ישראל יכולה לשווק את עצמה כשער לדלתא של הנילוס, לסכר אסואן ולתעלת סואץ בהיבטים סביבתיים (משקעים, זנים פולשים וכו'). יש בישראל ידע רב שנצבר על הסביבה החופית, ותופעות שאנו מתמודדים איתם בישראל יגיעו בעוד מספר שנים גם לחלק הצפוני של אגן הים התיכון. המומחיות הישראלית בכל הנוגע לתחום התפלת המים היא כלי נוסף בו ישראל יכולה לתרום לשותפותיה באזור. בנוסף, גם תכניות חילופי סטודנטים ושיתופי פעולה אקדמיים הן בעלות פוטנציאל גדול לתרום לשינוי ארוך טווח בתפיסות ההדדיות ולביסוס הברית בין המדינות לעתיד. על ישראל להשקיע ולעודד תכניות שכאלו, ואת הגעתם של סטודנטים מיוון ומקפריסין ללימודים בארץ. משרד החוץ מוביל פעילות של קידום יחסים בתחום התרבות, הכלכלה והטכנולוגיה, כולל סמינרים והנחיה בפרויקטים אזוריים של חדשנות והיי-טק. יש להרחיב ולפתח תחומים אלו כבסיס איתן לקשר ארוך שנים ועמיד בפני שינויים בנסיבות ומשברים פוליטיים אפשריים. כמו כן, יש מקום לגורמים תומכי-שלום במדינות השונות לסייע אלו לאלו בניסיונות ליישב את סכסוכים האזוריים בהן מעורבות מדינות האזור, ושפוגעים באפשרות לממש את פוטנציאל שיתוף הפעולה באגן הים התיכון.

ד. תורכיה

האינטרס המנחה את פעילות תורכיה באגן הים התיכון הוא ביטחוני-אסטרטגי. בנושא זה יש הסכמה רחבה למדיי בין האופוזיציה והקואליציה בתורכיה (אם כי לכורדים יש עמדה שונה). תורכיה חוששת מבידוד מדיני, לאור הבריתות המשולשות שמקדמות יוון וקפריסין באגן הים התיכון, והמעורבות האמריקאית הגוברת לצדן של מדינות אלו. לתורכיה יש מחלוקות קשות עם יוון וקפריסין על סימון גבולות ימיים – סביב חופי קפריסין ובים האגאי – ועל כן היא מסרבת לחתום על אמנות בינלאומיות שרלבנטיות לעניין. תורכיה רואה עצמה כאחראית לתורכים בצפון קפריסין, וכמי שמעניקה להם חסות והגנה בזירה הבינלאומית. על אף הכישלונות החוזרים ונשנים, יש בתורכיה רצון שהמשא ומתן לשלום בקפריסין יחודש, אם כי אין בהכרח נכונות להסכים לפשרות הנדרשות לשם השגת פתרון של ממש לסכסוך.

מבחינת תורכיה, נושא האנרגיה באגן הים התיכון הוא בראש ובראשונה סוגיה בעלת משמעות גאופוליטית ואסטרטגית, ופחות סוגיה כלכלית. התורכים מתעניינים פחות בגז הטבעי לתצרוכת עצמית, ויותר בצמצום התלות שלהם בגז הרוסי ובמיצוב של תורכיה כמרכז מעבר והפצה של גז טבעי לאירופה. הניסיונות של מצרים להפוך למרכז שכזה, מייצרים תחרות בין שתי המדינות, לצד יריבויות פוליטיות ואידיאולוגיות חריפות שקיימות ממילא. גם את פעילות הקידוחים התורכית סביב חופי קפריסין יש להבין בעיקר בהקשר הפוליטי.

כדי שייקחו את האינטרסים שלה בחשבון, תורכיה פועלת להקשות על שיתוף הפעולה האזורי באגן הים התיכון ומנסה לתקוע טריז בין מדינות האזור. בעת האחרונה, פעולותיה מערערות את היציבות במרחב. בעבר, תורכיה דווקא השכילה לקדם שיתופי פעולה באגן הים התיכון – תמכה בניסיונות הפיוס בקפריסין במסגרת תכנית אנאן וחתמה על הסכם להסדרת היחסים עם ישראל בעקבות משבר משט המאווי מרמרמה. תורכיה לא מהססת להשתמש בכוחות הביטחון שלה, ככלי להפגנת עוצמה פוליטית. היא מתערבת בנעשה בלוב, עושה תרגילים ימיים משמעותיים, מנצלת את הצי המפותח שלה כדי להפגין נוכחות באגן הים התיכון, ופועלת בצפון סוריה. לצד זאת, יחסי תורכיה-ארה"ב רצופי קשיים, והדבר משפיע על התנהלות תורכיה במרחב ועל יחסיה עם ישראל. התורכים מבינים כי מעורבות המעצמות באגן הים התיכון מייצרת מציאות אזורית רב-קוטבית, ושיש באפשרותם להרוויח מכך. ואולם, הניסיונות התורכים לקדם עסקאות נשק מקבילות עם רוסיה ועם ארה"ב או ללחוץ על ארה"ב בנוגע לבסיס האמריקאי באינג'ירליק, לא עולים עד כה יפה.

הקשר עם ישראל - היחס הישראלי כלפי תורכיה השתנה בשנים האחרונות. פוליטיקאים מרכזיים החלו נוקטים גישה לעומתית עד עוינת כלפי תורכיה, ואף נשמעו קריאות בישראל להוציא אותה מנאט"ו. ישראל הפסיקה להכיל התקפות מילוליות תורכיות, ועונה להן בתקיפות. נדמה שהציבור הישראלי לא מאמין שניתן לשפר יחסים עם תורכיה כל זמן שארדואן בשלטון. גישה כזו שררה גם לפני החתימה על הסכם הפיוס הישראלי-תורכי של 2016, אבל כישלון ההסכם הוביל להחרפתה. התחזקות הברית בין ישראל, יוון וקפריסין, נתפסת בתורכיה כאיום או לפחות כצעד שבא כנגד תורכיה, על אף שלאורך השנים הקפידה ישראל לציין כי התקרבותה למדינות ההלניות אינה מכוונת נגד תורכיה. ישראל הביעה תמיכה בעמדת קפריסין בנושא קידוחי הגז השנויים במחלוקת עם תורכיה, אך עושה זאת תוך אימוץ קו זהיר יחסית, כדי לא להחריף את הסכסוך עם התורכים. ישראל צריכה להימנע מלהפוך לשחקן בסכסוך היווני/קפריסאי-תורכי, ולחתור לשיתופי פעולה מכלילים ככל שניתן באגן הים התיכון.

אחד הקשיים בפני הפחתת המתיחות בין ישראל ותורכיה הוא העובדה שארה"ב לא פועלת היום לשיפור היחסים בין המדינות, כפי שעשתה בתקופת אובמה. הקשיים ביחסי תורכיה-ארה"ב אינה מסייעת, ולזה יש להוסיף את תמיכתה של ארה"ב בהתגבשות הברית המשולשת ישראל-יוון-קפריסין. בישראל יש חשש שתורכיה תהפוך ממדינה יריבה למדינה אויבת של ממש, ויש צורך לנקוט צעדים כדי למנוע תרחיש כזה (בין היתר, על ידי הפחתת תחושת האיום שתורכיה חשה מצד פעולות ישראל באזור). שינויי הנהגה בישראל יכולים לייצר הזדמנות לבחון אם ומה ניתן לשפר ביחסים עם תורכיה. הרמטכ"לים לשעבר ממפלגת כחול לבן מגיעים מהאליטה הצבאית שמכירה בערך האסטרטגי של היחסים עם תורכיה. שינוי מדיניות ישראלי חיובי בנושא הפלסטיני וחידוש תהליך שלום צפויים לסייע באופן מובהק לשיפור היחסים עם תורכיה. ואם ישראל תבחר לפעול להפשיר את המתחים עם תורכיה, היא יכולה להסתייע לא רק בארה"ב אלא גם במדינות כמו רוסיה, קטר ואזרבייג'אן.

לתורכיה יש עניין במתרחש בעזה ובירושלים. היא תומכת בחמאס, אך גם פועלת עם אבו מאזן, ונעה בין שני הצדדים הפלסטינים לאורך זמן ועל פי צורך והתפתחויות. החלטת ישראל לגרש את הקונסול התורכי מירושלים, בתגובה לצעדים התורכים נגד נציגי ישראל בתורכיה, היא משמעותית עבור תורכיה, לנוכח החשיבות הרבה שמעניקים התורכים לירושלים. בעת האחרונה, תורכיה מוגבלת יותר בעשייה אזורית בנושא ירושלים, הואיל והובלת ארגון המדינות המוסלמיות (ה-OIC) לא נמצאת עוד בידם, אלא עברה לערב הסעודית (לפני כן, ארדואן היה מכנס דיוני חירום וממצב עצמו כמנהיג אזורי דרך סוגיית ירושלים). ישראל מודאגת מפעילות תורכיה במזרח ירושלים ומגבילה אותה, אך גם מאפשרת לה לקרות, וייתכן שיש ערך בפעילות זו וניתן לנצל אותה גם לחיזוק הקשרים (למשל, בתחום התיירות) וגם כדי לדחוק מירושלים שחקנים קיצוניים יותר. כדאי להעריך מדוע הסכם הפיוס עם תורכיה לא הצליח. לא נתנו מספיק משקל לסוגיות המחלוקת העיקריות – ירושלים ועזה – ולא השכילו לייצר מנגנונים יעילים שיכילו משברים שהיה צפוי שיפרצו ברגע שיהיו קשיים מול הפלסטינים במקומות אלו. בנוסף, בישראל מגזימים לעתים בראיית הקשר התורכי-איראני כברית. יש ביניהן שיתופי פעולה קרובים – למשל, בנושא סוריה וקטר – אך הן יריבות אזוריות עם מחלוקות הגמוניאליות ואידיאולוגיות בולטות וארוכות-שנים. בין היתר, תורכיה קיבלה את התכתיב האמריקאי לגבי עצירת הסחר עם איראן, לאחר שפגה התקופה בה ארה"ב הרשתה לה לסחור עמה.

יחסי ישראל-תורכיה אינם מושתתים רק על המאבקים הפוליטיים בזירה הפלסטינית ובאגן הים התיכון. יש להם גם ממד אזרחי, בו ניתן למצוא נקודות אור. הסחר בין המדינות הוא בהיקף גבוה מאוד, וזה חשוב לכלכלה התורכית שנמצאת במשבר. גם התיירות מתקיימת ואף נמצאת במגמת עליה, וכך גם בכל הקשור לקשרי תרבות. מומחי מדיניות ואקדמיה וארגוני חברה אזרחית פועלים גם הם לנסות ולשפר את היחסים.

ה. מצרים

מצרים שואפת למנף את עוצמתה, יוקרתה ומעמדה על מנת להנהיג ולהוביל תהליכים באגן הים התיכון ובעולם הערבי כמעצמה אזורית. היא עושה שימוש במיקום הגאוגרפי שלה כדי להפוך לגורם מתווך, ולמרכז כלכלי, פוליטי ותרבותי אזורי. א-סיסי הבין כי לצד השיפור ההכרחי במצב הכלכלי עליו לעדכן את תפיסת הביטחון הלאומי של מצרים. הוא הגדיר מטרות לאומיות חדשות, שכוללות לוחמה בטרור כיעד מרכזי, התמודדות עם איראן, והגדרה מחודשת של יריבים וידידים באזור.

מצרים פועלת באגן הים התיכון במטרה לייצב את המשק המצרי ולשפר את כלכלת המדינה, ועושה זאת בעיקר דרך תחום האנרגיה ותוך נכונות לייבא גז ממדינות שונות. מצרים זקוקה לסיוע טכנולוגי ושיתופי פעולה חיצוניים על מנת לפתח את שוק האנרגיה שלה. זהו אינטרס אסטרטגי מוצהר של המדינה, ולמען מימושו מסתייעת מצרים בערב הסעודית, איחוד האמירויות ורוסיה. זאת, אל מול היריבות שלה עם תורכיה, שיש לה גם ממד כלכלי משמעותי. מעבר לתחום האנרגיה, מצרים פועלת לקדם פרויקטים גדולים – בתעלת סואץ ובאגן הים התיכון – אשר יספקו תעסוקה לאזרחיה ושיעשירו את קופת המדינה. לשם כך, פועלת מצרים לחיזוק היחסים עם המעצמות השונות. היא מחזקת קשרים עם רוסיה, לצד שימור ופיתוח הקשרים עם ארה"ב ורוכשת ציוד צבאי ונשק מתקדם מצרפת וגרמניה. מצרים מחפשת להיכנס לנישות כלכליות חדשות, בהתבסס על תעלת סואץ, ולחזק את קשריה עם סין והודו. סין, שהפכה גורם משמעותי באפריקה בכלל ולאורך הים האדום בפרט, משקיעה בפרויקטים רבים וזולים במצרים, כדי לחזק את אחיזתה בסביבת התעלה סואץ.

הסוגיה הפלסטינית מרכזית עבור מצרים, והיא מעוניינת למלא בו תפקיד מוביל של מתווכת, נותנת-חסות ומשפיעה. בהיעדר משא ומתן בין ישראל והרשות הפלסטינית בו תוכל מצרים לתווך, סוגית עזה נמצאת במקום גבוה על סדר היום האסטרטגי המשותף של ישראל ומצרים. בממשל המצרי יש גישה שלילית כלפי תנועת החמאס, שמואשמת בשותפות עם תנועת האחים המוסלמים. מצרים מערימה קשיים כלכליים על שלטון החמאס ברצועת עזה, ומעבירה את האחריות לפתרון הבעיות שם לפתחה של ישראל. מצרים מגלה נכונות לסייע לתושבי רצועת עזה, כל עוד האחריות לא נופלת עליה, ולכן הסכימה לכנס בקהיר ועידה לטובת כלכלת עזה. כמו כן, מצרים מנסה לשמר את מקומה המרכזי בסוגיה הפלסטינית, על ידי קידום המשא ומתן הפנים-פלסטיני בין החמאס והפת"ח ומתן חסות לשיחות שמתרחשות ברובן במצרים. זאת, לצד מעורבות חוזרת ונשנית בניסיונות לתווך בין ישראל והחמאס, למניעת הסלמה באלימות ביניהן.

הקשר עם ישראל – היחסים בין ישראל ומצרים נשמרים באמצעות מאמצים יומיומיים שמתנהלים ברובם מתחת לפני השטח. א-סיסי מבין ששינוי היחס הציבורי במצרים כלפי ישראל הוא תהליך ארוך, אבל ששיתופי הפעולה המתמשכים תורמים לכך. הקשר עם ישראל הוא מהותי בעיניו לשם חיזוק הביטחון הלאומי המצרי. בחלק מהתמרונים השנתיים שמבצע צבא מצרים, ישראל מוגדרת בתרגילים בתור האויב, והדבר בעייתי. לעומת זאת, א-סיסי לא משסה את התקשורת המצרית בישראל, לא מתגרה בישראל ומקפיד להדגיש את הצורך בהמשך שיתוף פעולה עמה. נושא האנרגיה, שמוגדר כאסטרטגי מבחינת מצרים, מהווה בסיס לשיתוף פעולה כלכלי בין המדינות, וגם מאפשר ביקורים של שר האנרגיה הישראלי לקהיר, למפגשי פורום הגז המזרח ים תיכוני. עם זאת, בתחומים כלכליים אחרים ובתחומים האזרחיים קשה עד מאוד לייצר שיתופי פעולה בין גורמים שונים משתי המדינות. השיח המצרי ששולל כל נורמליזציה עם ישראל מהווה מכשול משמעותי, וכך גם הדגש המועט יחסית ששמה ישראל על פיתוח קשרים עם מצרים בתחומים שאינם ביטחוניים.

האינטרסים של ישראל - ישראל מעוניינת שמצרים תהיה יציבה ומפותחת, בעלת שלטון עמו ניתן לקדם אינטרסים ביטחוניים משותפים. אולם, ככל שמצרים תישלט יותר על ידי גורמי צבא, כך יקשה על ישראל לממש את רצונה בנורמליזציה אזרחית. יש הבדל בין המשטר והעם במצרים מבחינת היחס לישראל. בעוד השלטון המצרי נכון יותר היום לשתף פעולה עם ישראל, הציבור מוסיף להתנגד לכך. התמיכה הגלויה והמשמעותית של ממשלות ישראל בשלטון א-סיסי עוררה אנטגוניזם נוסף כלפיה ברחוב המצרי. ישראל צריכה להימנע מלהתערב במתח הפנים-מצרי בין הרחוב והמשטר, ועליה לעמול על פתיחת ערוצי קשר לחלקים מגוונים בחברה המצרית (מבלי לפגוע במשטר הקיים). לאור מרכזיות הנושא הפלסטיני עבור מצרים, החלטה של ממשלת ישראל להתקדם בתהליך השלום הישראלי-פלסטיני צפויה להשפיע לטובה על יחסי ישראל-מצרים, ולהעניק למצרים תפקיד חשוב בליווי התהליך ובסיוע לו.

בינתיים, ישראל ומצרים מתמודדות עם האתגרים המגיעים מכיוונה של רצועת עזה. שתי המדינות אינן מעוניינות לנהל את עזה, אולם מבחינת העולם, ישראל היא זו שעדיין נתפסת כאחראית על הרצועה. יחד עם

זאת, מה שקורה בעזה משפיע גם על מצרים – איומים סביבתיים לנוכח הביוב הזורם לים התיכון, איומי ביטחון בדמות טרור והברחות בסיני, ותביעות פוליטיות מצד שחקנים אזוריים לנוכח העובדה שבכל זאת יש למצרים מעברים לעזה. ישראל ומצרים חולקות אינטרס משותף לשפר את איכות החיים בעזה ולמנוע משבר הומניטרי עמוק יותר, אשר תהיינה לו השלכות על כל הסביבה. מצרים היא שותפה לדיונים ולפתרונות בסוגיות רלבנטיות, כמו בנושא החשמל ובדיונים על הקמת תשתיות אנרגיה נוספות עבור עזה. לישראל יש אינטרס שהמעורבות המצרית תימשך.

האינטרסים של ישראל ומצרים נפגשים גם בנוגע לקשר עם המעצמות. מבחינת מצרים, ישראל מהווה מליצת יושר חשובה במסדרונות הממשל האמריקאי. לאורך השנים, ישראל אכן סייעה בידי מצרים בווינינגטון, ועליה לוודא כי קשריה עם הממשל ימשיכו להתקיים ליכולת השפעה על המדיניות האמריקאית באזור. לשם כך, יש הכרח בשיפור מהיר ביחסים עם המפלגה הדמוקרטית והשבת התמיכה הדו-מפלגתית בישראל. בהקשר הסיני, מתמודדות שתי המדינות עם השלכות המתח הבין-מעצמתי בין ארה"ב לסין, ונאלצות לתמרן בין הרצון לזכות בהשקעות סיניות בכלכלה ובתשתיות לבין הלחץ האמריקאי להימנע מכך. יתרה מכך, ברמת המאקרו, סין עומלת לפתוח שני נתיבי סחר עולמיים גדולים – האחד דרך הים האדום ותעלת סואץ, והשני דרך התעלה הארקטית באוקיינוס הצפוני. יש אינטרס מצרי וישראלי משותף שסין תמשיך להשקיע בפיתוח הנתיב דרך תעלת סואץ. עוד בעניין נתיבי סחר, תכנית "מסילות לשלום" של שר החוץ כ"ץ עלולה לייצר ניגוד אינטרסים עם מצרים, שמעוניינת לשלוט בנתיב הסחר המרכזי באזור. כאשר ישראל מקדמת תכנית זו ופועלת לממש את הפוטנציאל האזורי הגלום בה, עליה להתחשב גם באינטרס המצרי, ולחתור לשלב את מצרים בפרויקט.

בנוגע ליחסים האזרחיים בין ישראל ומצרים, על ישראל ליזום, להשקיע וללוות תהליכים בכדי לשנות את היעדר שיתופי הפעולה בתחום זה. במצרים יש עניין בקידום המדע והחינוך, וזהו תחום שגורמים ישראלים יכולים לסייע בו. ואולם, אין בנמצא מי שיוכל לקשר בין גורמים אזרחיים רלבנטיים לכך בישראל ובמצרים, על מנת לבדוק מה בכל זאת ניתן לעשות ביחד למרות המגבלות הפוליטיות הקיימות ביחסי שתי המדינות. כפי ששיתוף הפעולה עם ישראל בנושא הגז התקבל בהבנה במצרים, יש לשאוף לכך שהקשרים הטובים בין המדינות בהיבטים הביטחוני והאנרגטי, יחללו גם למישור האזרחי. ישראל ומצרים יכולות, למשל, לשתף פעולה בנושא הסביבתי – פיתוח אנרגיה סולרית, מזון מן הים, והתפלת מים – ולהתמודד במשותף עם אתגרי משבר האקלים. ואולם, יש עדיין פער גדול בין הפוטנציאל לבין המימוש שלו.

ישראל לא משקיעה כיום מספיק בפיתוח היחסים האזרחיים עם מצרים, וממשלת ישראל טרם אישרה אפילו את מינוי השגרירה שנבחרה על ידי משרד החוץ – לפני למעלה משנה – לכהן בקהיר. בינתיים, לישראל אין שגריר במצרים, ואת זה צריך לתקן במהירות.